

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Голвазіна Олега Миколайовича

«Формування поліцентричного розвитку України в умовах територіальної концентрації економіки», що представлена на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковою тематикою

Сучасні проблеми територіального розвитку пов'язані, насамперед, із зростанням розриву в рівнях соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць України, урбанізацією та депопуляцією сіл, еміграцією робочої сили, недостатністю фінансових ресурсів, невідповідністю виробничої структури постіндустріальним потребам внутрішнього і зовнішнього ринку та слабкими державними інститутами.

В умовах глобалізації економічний розвиток національних держав набуває ознак просторової концентрації та моноцентричності – зосередження економічної активності у декількох великих містах і уповільнення економічної динаміки периферійних районів, їх занепаду.

Незважаючи на те, що існує значна кількість досліджень, в яких викладено цілісне бачення причин територіальної економічної концентрації, нерівномірності розвитку регіонів та територіальних громад, між прибічниками різних наукових шкіл триває дискусія щодо формування оптимальних напрямів регулювання територіального розвитку через механізм державної політики.

У цьому контексті, вирішення проблем територіального вирівнювання умов життя населення та визначення ефективних механізмів адаптації регіонів до особливостей сучасної територіально концентрованої економіки можливе шляхом формування поліцентричного розвитку України засобами державної

політики, що актуалізує дисертаційне дослідження Голвазіна Олега Миколайовича «Формування поліцентричного розвитку України в умовах територіальної концентрації економіки».

Дисертаційне дослідження пов'язано з науково-дослідною роботою Державного науково-дослідного інституту моделювання економіки та інформатизації Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, зокрема з темою «Прогнозування основних показників економічного і соціального розвитку міста Києва на 2018-2020 роки» (державний реєстраційний УкрІНТЕІ № 0118U003739).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації, їх достовірність

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи є достатньо обґрунтованими.

Дисертаційна робота має логічну побудову, її автор системно підійшов до постановки проблеми та її вирішення, формулювання задач, обрав вірні методи дослідження.

Теоретичною та методологічною основою дослідження стали фундаментальні положення сучасної економічної теорії, державного регулювання економіки, стратегічного планування регіонального розвитку, просторового розвитку. В дослідженні використані методи: теоретичного узагальнення (виявлення причин і наслідків територіальної економічної концентрації, сутності поліцентричності розвитку), діалектичний (визначення поліцентричності як діалектичного поєднання процесів концентрації економічної діяльності в окремих місцях з необхідним забезпеченням доступності базових послуг відповідної якості для фізичних та юридичних осіб регіонів країни), класифікації (визначення показників поліцентричності розвитку, типологізація територій залежно від тенденцій соціально-економічного розвитку), економіко-статистичного, кореляційного, порівняльного аналізу та узагальнення даних (визначення взаємозв'язків між

поліцентричністю та показниками соціально-економічного розвитку територій, дослідження тенденцій соціально-економічного розвитку), методів комп'ютерного оброблення, аналізу та відображення інформації.

Достовірність отриманих результатів підтверджується використанням у дослідженні значного масиву інформаційних матеріалів, публікацій міжнародних організацій, сучасних наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, законодавчих та нормативно-правових актів України.

Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх новизна

Основний доробок автора полягає в обґрунтуванні теоретичних засад дослідження поліцентричності розвитку території та розробленні практичних рекомендацій щодо сприяння поліцентричному розвитку України.

З-поміж наукових здобутків Голвазіна О. М. на особливу увагу заслуговують наступні.

Автор доказово спростовує практичну реалістичність теоретичних доробок щодо наближеності до рівномірного розподілу економічної діяльності в просторі та правомірно акцентує на об'єктивних процесах територіальної концентрації, яка в умовах дії різноспрямованих агломераційних сил може набувати різних форм і проявів (п. 1.1 розділу дисертації). Грунтуючись на цьому твердженні автор розглядає об'єктивне протиріччя між тенденціями територіальної економічної концентрації та необхідністю вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів й визначає поліцентричність розвитку як діалектичне поєднання територіальної економічної концентрації та необхідності забезпечення повсюдності доступу населення та бізнесу до базових послуг відповідної якості.

За результатами систематизації показників вимірювання поліцентричності розвитку відповідно до її основних вимірів автором обґрунтовано доцільність розширення наявної системи показників поліцентричності та запропоновано методичні підходи до оцінювання

поліцентричності з використанням показників територіальної концентрації (щільності населення та економічної щільності) та інфраструктурного виміру поліцентричності (показники доступності та якості базових послуг: освіти, медицини, доступу до мережі Інтернет тощо) (п. 1.2 розділу 1 дисертації).

Слушними є теоретичні доробки автора щодо застосування інтегрованої політики поліцентричного розвитку, що використовує територіально нейтральні і територіально спрямовані інструменти для формування просторово інтегрованого поліцентричного розвитку території (п.1.3 розділу 1 дисертації).

Значний науковий інтерес представляють результати аналізу показників морфологічної поліцентричності (коефіцієнту першості та коефіцієнту розподілу «ранг-розмір»), розрахованих для 128 країн із різним рівнем соціально-економічного розвитку, за якими в переважній кількості країн від 20 до 50 % міського населення проживає в найбільшому місті країни. Виявлення позитивного кореляційного зв'язку між рівнем поліцентричності країни та рівнем її соціально-економічного розвитку й динаміки поліцентричного розвитку зарубіжних країн дозволили автору ідентифікувати групу країн, що зазнали скорочення населення та ВВП і мали моноцентричний характер розвитку, – до цієї групи віднесено Україну (п. 2.1 розділу 2 дисертації). Результати аналізу засвідчили, що країнам із вищим рівнем соціально-економічного розвитку, як правило, властивий вищий рівень поліцентричності.

Щодо України: автором виявлено, що на національному рівні (2010 – 2016 рр.) спостерігалась стійка моноцентрична динаміка й зростання регіональних диспропорцій як за чисельністю населення, так і за обсягом ВДВ. На регіональному рівні результати аналізу морфологічної поліцентричності із застосуванням коефіцієнта першості та коефіцієнта співвідношення площ зон обслуговування (полігонів Вороного для міст із чисельністю населення понад 10 тис. осіб) засвідчили вищий рівень ВДВ на одну особу більш моноцентричних регіонів (п. 2.2 розділу 2 дисертації).

Автором зроблено висновок, що економіка України характеризується стабільним моноцентричним трендом розвитку: населення та економіка концентруються передусім у м. Києві та містах-обласних центрах. Серед населених пунктів меншого розміру найшвидші темпи зростання протягом останніх 10-15 років демонстрували головним чином міста і селища, наближені до великих міст, тобто ті, що перебувають під впливом агломераційних ефектів (с. 129).

Авторське бачення реалізації державної регіональної політики обґрунтовано передбачає застосування територіально нейтрального підходу, спрямованого на формування та дотримання стандартів рівного доступу до базових послуг регіонів України, та територіально спрямованого підходу, що забезпечує цілеспрямовану підтримку відсталих територій з метою формування їх позитивної динаміки розвитку (п. 3.1 розділу 3 дисертації).

У контексті реформи децентралізації автором визначено низку обмежень діючого механізму функціонування об'єднання територіальних громад щодо формування рівного доступу до публічних послуг, нерівномірності розміщення, чисельності та щільності населення, інфраструктурного забезпечення для якісного надання освітніх, адміністративних та інших послуг (с. 144 – 152).

Найсуттєвішим доробком автора, який може бути імплементований у державну регіональну політику, є запропонована концептуальна модель державної політики поліцентричного територіального розвитку та розроблені на її основі пріоритетні напрями з конкретизацією заходів їх реалізації, зокрема: 1) формування та реалізація цілісної державної політики у сфері територіальної інтеграції; 2) підвищення спроможності до розвитку територіальних громад у межах реформи децентралізації; 3) формування поліцентричної мережі міст України (п. 3.3 розділу 3 дисертації).

Наукове завдання дисертації, що полягає у поглибленні теоретичного розуміння сутності категорії поліцентричності, методичних засад її вимірювання, виявленні основних тенденцій поліцентричного розвитку України

та визначення ключових напрямів удосконалення наявних механізмів державної політики територіального розвитку України, вирішено.

Апробація результатів дослідження

Основні положення та результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію та отримали позитивне схвалення на Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація державного управління та європейська інтеграція України» (м. Київ, 2013 р.); Інтернет-конференції «Сучасний стан економіки: проблеми та перспективи розвитку» (м. Тернопіль, 2015 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи» (м. Київ, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Дванадцять економіко-правові дискусії» (м. Львів, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сервісна економіка в умовах глобальної конкуренції: правовий та інституційний виміри» (м. Київ, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» (м. Тернопіль, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, фінанси, облік, маркетинг та менеджмент в Україні та закордоном» (м. Полтава, 2017 р.); Міжнародній науковій інтернет-конференції «Досягнення і проблеми сучасної економічної науки: матеріали» (м. Тернопіль, 2017 р.).

Практичне значення результатів дослідження

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у розробці пропозицій до стратегічних та програмних документів з питань регіонального розвитку в частині формування інтегрованої державної політики поліцентричного розвитку, що спрямована на забезпечення рівних умов життя населення.

Результати дисертаційного дослідження використані у практичній діяльності Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-

комунального господарства України при розробці проекту Плану заходів на 2018-2020 роки в рамках другого етапу реалізації Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року; Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки Міністерства економічного розвитку і торгівлі України в процесі реалізації науково-дослідної теми «Прогнозування основних показників економічного і соціального розвитку міста Києва на 2018-2020 роки».

Основні положення дисертації використовуються у навчальному процесі закладу післядипломної освіти «Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій при Київській обласній державній адміністрації» та Навчально-науковим інститутом «Каразінська школа бізнесу» Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Результати наукових досліджень Голвазіна О. М. опубліковано у 16 одноосібних наукових працях загальним обсягом 6,85 друк. арк., у тому числі: 1 стаття – в зарубіжному виданні, 1 стаття – в журналі, зареєстрованому в наукометричних базах, 5 статей – у наукових фахових виданнях України та 8 робіт апробаційного характеру. Всі наукові праці опубліковано одноосібно.

Відповідність автореферату змісту дисертації

Зміст автореферату і основні положення дисертації ідентичні. Автореферат повно та достовірно відображає основні положення дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

1. Автор окреслює проблематику територіальної концентрації на різних ієрархічних рівнях – внутрішньоміському (мікрорівень), регіональному (мезорівень), національному (макрорівень) та наднаціональному (мегарівень) (с. 35) та характеризує їх з точки зору політики територіального розвитку (с. 57). Подальше дослідження сконцентровано переважно на макроекономічному й регіональному рівні територіальної економічної концентрації. Однак закономірно існує ієрархічний взаємозв'язок між процесами полі-, моноцентричності на різних територіальних рівнях у просторовій економіці, що виявляється, зокрема, у впливі наднаціональних тенденцій на національний рівень територіальної концентрації, особливо між країнами, які мають тісні зовнішньоекономічні зв'язки та значні міграційні потоки робочої сили, а також транскордонними регіонами. Автору було б бажано, не виходячи за межі предмета дослідження, розглянути вплив наднаціональних тенденцій поліцентричного розвитку (розглянуті в п. 2.1) та особливостей просторового розвитку основних зовнішньоекономічних партнерів України на процеси економічної діяльності регіонів України (розглянуті у п. 2.2).

2. У розділі 3 (п. 3.1) автором проаналізовано особливості формування дохідної частини місцевих бюджетів і значної уваги приділено аналізу акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів. Водночас, найбільша питома вага в дохідній частині місцевих бюджетів (понад 57 % у 2017 році) належить ПДФО (законодавчі норми щодо доходів місцевих бюджетів закріплені у ст. 64, 66 Бюджетного кодексу). Зазначене потребує більш детального аналізу надходжень ПДФО по регіонах України з урахуванням важливого аспекту – між рівнем зайнятості населення і надходженнями ПДФО існує пряма кореляція і дана закономірність впливатиме на показники територіальної економічної концентрації. Також у світлі розгляду автором проблематики розвитку об'єднаних територіальних громад доцільним є аналіз даних по

доходах місцевих бюджетів з виділенням динаміки таких показників по ОТГ, що дозволить компаративно з'ясувати їх фінансову ефективність.

3. У тексті дисертації (п. 3.3) детально описано концептуальну модель державної політики поліцентричного розвитку України, яка безперечно є науковою новизною автора. Однак ключові напрями формування державної політики поліцентричного розвитку включають заходи (с. 177 – 183), які не мають прямого впливу на рівень поліцентричності розвитку. Дисертаційне дослідження мало б вищу цінність за умови доповнення або ранжирування заходів державної політики на заходи прямого і непрямого впливу, а також враховували б пропозиції з урахуванням спеціалізації національної економіки та її регіонів.

4. У теоретичному доробку автора визначено необхідність застосування у державній регіональній політиці територіально нейтрального підходу, спрямованого на формування та дотримання стандартів рівного доступу до базових послуг регіонів України, та територіально спрямованого підходу, що забезпечує цілеспрямовану підтримку відсталих територій з метою формування їх позитивної динаміки розвитку. Робота мала б вищу практичну цінність за умови надання пропозицій щодо застосування заходів формування поліцентричності розвитку у розрізі адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням необхідності вирівнювання рівнів їх соціально-економічного розвитку та підтримки депресивних територій.

Вказані вище зауваження та дискусійні положення не перешкоджають загальній позитивній оцінці роботи.

Загальний висновок до дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Голвазіна Олега Миколайовича «Формування поліцентричного розвитку України в умовах територіальної концентрації економіки» є завершеною науковою працею, нові теоретичні та практичні результати якої полягають у запропонованій автором концептуальній моделі поліцентричного розвитку України, що ґрунтується на врахуванні умов

територіальної економічної концентрації та необхідності забезпечення для фізичних та юридичних осіб рівного доступу до базових послуг, систематизації показників вимірювання поліцентричності, вдосконаленні методичних підходів щодо ідентифікації осередків поліцентричного розвитку.

Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих працях повністю відповідають вимогам до кандидатських дисертацій.

Тема дисертації та її зміст відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Дисертаційна робота Голвазіна Олега Миколайовича «Формування поліцентричного розвитку України в умовах територіальної концентрації економіки», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

професор кафедри фінансових ринків

Національного університету Державної

фіскальної служби України,

доктор економічних наук, доцент

